

УДК 343.8

Гуртієва Л. М., к.ю.н., доцент, доцент
кафедри кримінального процесу НУ «ОЮА»

Система стадій кримінального провадження України

Стаття присвячена розгляду системи стадій кримінального провадження України. Надано аналіз теоретичних підходів до розуміння системи стадій кримінального процесу за новим КПК України. Виявлені недоліки (прогалини) національного кримінального процесуального законодавства та зроблені пропозиції щодо його вдосконалення в аспекті досліджуваної теми.

Ключові слова: кримінальне провадження, стадії кримінального провадження, система стадій кримінального процесу України.

В статье рассматривается система стадий уголовного производства Украины. Представлен анализ теоретических подходов к пониманию системы стадий уголовного процесса Украины в соответствии с новым УПК Украины. Выявлены недостатки (пробелы) национального уголовного процессуального законодательства и сделаны предложения по его усовершенствованию в аспекте исследуемой темы.

Ключевые слова: уголовное производство, стадии уголовного производства, система стадий уголовного процесса Украины.

This article deals with the system stages of criminal proceedings of Ukraine. The theoretical approaches to understand the system stages of criminal procedure according to the new Code of Criminal Procedure of Ukraine is analyzed. Made proposals aimed at improving the criminal procedural legislation of Ukraine.

Key words: criminal proceedings, stages of criminal proceedings, the system stages of criminal proceedings of Ukraine.

Актуальність дослідження питання про систему стадій кримінального провадження України обумовлена потребами науки кримінального процесуального права та правозастосовної діяльності щодо вдосконалення національного кримінального процесуального законодавства та кримінально-процесуальної форми, а також щодо однозначного розуміння вченими та практичними робітниками системи стадій кримінального процесу України.

У новому КПК України 2012 р. змінена (реформована) система стадій кримінального процесу, а аналіз її законодавчого врегулювання (закріплення) дозволяє зробити висновок, що КПК України містить деякі протиріччя, прогалини, які ускладнюють розуміння даного питання.

Аналіз сучасних наукових досліджень українських вчених (зокрема, Ю.П. Аленіна, Т.М. Барабаш, Ю.М. Грошевого, М.І. Леоненко, В.М. Трофименко, Л.В. Юрченко та ін.) дозволяє зробити висновок, що система стадій кримінального провадження неоднозначно трактується в юридичній літературі. Серед вчених немає єдиного підходу щодо розуміння даного питання.

Мета даного дослідження — на підставі аналізу наукових досліджень та національного кримінального процесуального законодавства з'ясувати систему стадій кримінального провадження України. Виявити недоліки національного кримінального процесуального законодавства та зробити пропозиції щодо його вдосконалення в аспекті досліджуваної теми.

Виклад основних положень. Перш за все вважаємо за необхідне з'ясувати

пняття таких юридичних термінів, як «кримінальний процес», «кримінальне судочинство», «кримінальне провадження», оскільки вони застосовуються як у науковій літературі, так і в кримінальному процесуальному законодавстві України.

У науковій літературі та у кримінальному процесуальному законодавстві поняття «кримінальний процес» та «кримінальне судочинство» традиційно вживаються як синоніми, незважаючи на те, що певна частина (стадія) кримінального процесу здійснюється не судовими органами, а органом досудового розслідування, прокурором. На це справедливо звертають увагу деякі вчені (Ю.П. Аленін, М.І. Пашковський, В.М. Трофименко [1, 5; 2, 25] та ін.).

Легальне визначення поняття кримінального судочинства (кримінального процесу) було надано у Рішенні Конституційного Суду України від 28.05.2001 р. [3]. Відповідно до змін національного кримінального процесуального законодавства поняття «кримінальний процес», «кримінальне судочинство» можна визначити як урегульований нормами кримінального процесуального законодавства України порядок діяльності органів досудового розслідування, керівника органу досудового розслідування, прокурора, слідчого судді та суду щодо розслідування кримінальних правопорушень, розгляду і вирішення кримінальних справ, а також діяльність інших учасників кримінального процесу — підозрюваних, обвинувачених, потерпілих, цивільних позивачів і відповідачів, їх представників та інших осіб з метою захисту своїх конституційних прав, свобод і законних інтересів. Дане визначення поняття кримінального процесу (кримінального судочинства) цілком відповідає позиції Конституційного Суду України.

Аналіз норм нового КПК України 2012 р. дозволяє зробити наступні висновки. *По-перше*, такі терміни як «кримінальний процес», «кримінальне судочинство» у новому КПК України фактично не застосовуються, вони замінені терміном «кримінальне провадження» та розглядаються як синоніми. Такий висновок можна зробити, виходячи з аналізу норм КПК України 1960 року (зі змінами та доповненнями) та нового КПК України 2012 року. Зокрема, ст. 2 КПК України 1960 року мала назву «Завдання кримінального судочинства», а ст. 2 КПК України 2012 року має назву «завдання кримінального провадження»; глава 3 КПК України 1960 року мала назву «Учасники процесу, їх права і обов'язки», а глава 3 КПК України 2012 року має назву «Суд, сторони та інші учасники кримінального провадження».

Разом з тим, в окремих нормах КПК України 2012 року (зокрема, у ч. 5 ст. 128 КПК, ч. 1 ст. 221 КПК, ч. 3 ст. 317 КПК) законодавець застосовує термін «кримінальне судочинство» як синонім поняття «кримінальне провадження».

Законодавче визначення поняття «кримінальне провадження» закріплено у п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України 2012 р. як «досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність». Отже йдеться про кримінально-процесуальну діяльність від самого її початку і до кінця.

Таким чином, вважаємо, що застосування понять (термінологічних словосполучень) «кримінальний процес», «кримінальне судочинство» як характеристики кримінально-процесуальної діяльності, є цілком доречним та правомірним, незважаючи на те, що законодавець у нормах КПК України зазвичай застосовує термін «кримінальне провадження».

По-друге, кримінальне провадження України являє собою системну діяльність, що складається зі стадій та окремих проваджень. Законодавець застосовує термінологічне

словосполучення «стадії кримінального провадження», а не «стадії кримінального процесу». Вважаємо, що це пов'язано з тим, що законодавець ототожнює поняття «кримінальний процес» та «кримінальне провадження» та розглядає їх як синоніми.

Про виділення стадій як окремих етапів кримінально-процесуальної діяльності згадується в п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК, п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК, п. 11 ч. 3 ст. 42 КПК, ч. 5 ст. 53 КПК, п. 12 ч. 1 ст. 56 КПК, ч. 1 ст. 221 КПК України.

Слід звернути увагу, що у ч. 1 ст. 3 КПК України законодавець надав визначення лише двом стадіям кримінального провадження: стадії досудового розслідування (п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК) та притягнення до кримінальної відповідальності (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК). Визначення інших стадій кримінального процесу в ч. 1 ст. 3 КПК України відсутнє, що, з нашої точки зору, є непослідовним, оскільки законодавець створив ситуацію неоднозначного трактування (розуміння) системи стадій кримінального провадження України.

Так, автори першого науково-практичного коментаря до КПК України виділяють наступні стадії: 1) внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань; 2) досудове розслідування; 3) підготовче судове засідання; 4) судовий розгляд і ухвалення судового рішення за його результатами; 5) апеляційне провадження; 6) касаційне провадження; 7) перегляд судових рішень Верховним Судом України; 8) перегляд судових рішень за нововиявленими обставинами; 9) виконання судових рішень [4, 26].

Слід підтримати вчених (Ю.П. Аленіна, Ю.М. Грошевого, А.В. Молдована, С.М. Мельник, М.І. Пашковського та ін.), які не відносять внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР до самостійної стадії кримінального процесу України та вважають, що першою стадією кримінального процесу України є досудове розслідування [5, 10; 6, 23; 7, 3-4 та ін.].

Разом з тим, звернемо увагу, що початок стадії досудового розслідування в КПК України визначено некоректно та неточно. Так, у п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України зазначено, що стадія досудового розслідування *«починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань...»*. Таким чином, за межами кримінального провадження залишається діяльність, яка полягає у прийнятті заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення (ч. 1 ст. 214 КПК), можливому проведенні до внесення даних до ЄРДР огляду місця події (ч. 3 ст. 214 КПК), а також діяльність з оскарження відмови у внесенні даних до ЄРДР до слідчого судді (п. 1 ч. 1 ст. 303 КПК), розгляді скарги слідчим суддею (ст. 306 КПК), ухвалення ним відповідного рішення (ст. 307 КПК) та ін.. Всі зазначені дії врегульовані КПК України, тому є процесуальними та здійснюються в межах стадії досудового розслідування. Вважаємо, що доцільно початком стадії досудового розслідування вбачати подання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення або самостійне виявлення слідчим, прокурором з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення [8, 248].

Деякі науковці (М.І. Леоненко) визначають п'ять стадій: 1) Досудове розслідування (п. 5 ч. 1 ст. 3 та Розділ III КПК): досудове слідство (щодо злочинів); дізнання (щодо кримінальних проступків); 2) Притягнення до кримінальної відповідальності (п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК); 3) Судове провадження у першій інстанції (Розділ IV КПК): підготовче провадження (Глава 27 КПК); судовий розгляд (Глава 28 КПК); винесення судового рішення (Глава 29 КПК); 4) Судове провадження з перегляду судових рішень (Розділ V КПК): провадження у суді апеляційної інстанції (Глава 31 КПК); провадження у

суді касаційної інстанції (Глава 32 КПК); провадження у Верховному Суді України (Глава 33 КПК); провадження за нововиявленими обставинами (Глава 34 КПК); 5) Виконання судових рішень (Розділ VIII КПК) [9, 241; 10, 77].

З даним підходом важко погодитись, оскільки, викликає сумніви щодо теоретичної обґрунтованості та доцільності виділяти систему стадій кримінального провадження України відповідно до закріплення певної стадії кримінального провадження *в окремому розділі* КПК України. Крім того, так мовити, «стадія» притягнення до кримінальної відповідальності згадується лише у п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України.

Відповідно до п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України «притягнення до кримінальної відповідальності – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення».

Вважаємо, що позиція законодавця щодо закріплення притягнення до кримінальної відповідальності як самостійної стадії кримінального провадження України є нелогічною, непослідовною та дискусійною, оскільки суперечить теоретичним положенням науки кримінального процесуального права щодо розуміння поняття, ознак стадії кримінального процесу. Щоб обґрунтувати дану точку зору вважаємо за необхідне проаналізувати основні теоретичні положення щодо поняття, ознак стадії кримінального процесу.

Аналіз наукової літератури, дає можливість констатувати, що точка зору вчених щодо визначення поняття та характерних ознак стадії кримінального процесу принципово не розходиться. Більшість вчених розглядають стадії кримінального процесу як взаємопов'язані та самостійні частини кримінально-процесуальної діяльності, кожна з яких характеризується певними особливостями кримінально-процесуальної форми. Розмежування стадій кримінального процесу проводиться за такими ключовими ознаками кримінально-процесуальної форми: а) безпосередні завдання кожної стадії (при цьому більшість стадій виконують перевірку дотримання вимог кримінального процесуального законодавства на попередній стадії); б) особливості реалізації принципів кримінального процесу; в) коло суб'єктів, що здійснюють в конкретній стадії кримінально-процесуальну діяльність та мають відповідні процесуальні права і обов'язки; г) певні часові межі провадження у конкретній стадії; д) процесуальна процедура, властива провадженню в конкретній стадії; е) коло процесуальних засобів, що можуть використовуватися в конкретній стадії; ж) підсумкове процесуальне рішення, яким закінчується провадження у конкретній стадії [11, 21; 12, 12-13; 1, 13-14; 6, 23; 13, 22-23 та ін.].

Аналіз норм КПК України 2012 року дозволяє зробити висновок, що притягнення до кримінальної відповідальності не відповідає ознакам стадії кримінального процесу. Зокрема, законодавець не закріплює часові межі провадження у даній «стадії». В п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України зазначено, що «притягнення до кримінальної відповідальності – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення». Разом з тим, коли закінчується дана «стадія», прийняттям яких процесуальних рішень закінчується дана «стадія», що є підставою прийняття підсумкових процесуальних рішень, який процесуальний порядок на даному етапі кримінального провадження, які способи збирання доказів, на кого покладено обов'язок здійснювати кримінальне провадження на даному етапі та ін. у КПК України не закріплено.

Крім того, Конституційний Суд України у Рішенні від 27 жовтня 1999 р. у справі № 1-15/99 зазначив, що притягнення до кримінальної відповідальності є стадією

кримінального переслідування [14]. Поняття «стадія кримінального процесу» та «стадія кримінального переслідування» слід розрізняти, оскільки вони є різними за своєю правовою природою (сутністю). Кримінальне переслідування є кримінально-процесуальною функцією, яку здійснює сторона обвинувачення (слідчий, прокурор, керівник органу досудового розслідування) з метою викриття підозрюваного, обвинуваченого у вчиненні злочину.

Таким чином, притягнення до кримінальної відповідальності слід розглядати не як стадію кримінального провадження, а як етап кримінального переслідування.

Зазначимо, що більшість вчених (Ю.П. Аленін [5, 10], Т. М. Барабаш [15], Ю.М. Грошевий [6, 23], В.Т. Нор [4, 26], М.І. Пашковський [5, 10] та ін.) притягнення до кримінальної відповідальності не відносять до категорії стадії кримінального процесу (кримінального провадження). Разом з тим, деякі вчені (зокрема, Л.В. Юрченко) поділяють іншу точку зору [16, 242-243].

Основними висновками даного дослідження є наступне. *По-перше*, стадія досудового розслідування є першою стадією кримінального процесу (кримінального провадження) України, яка починається з моменту отримання слідчим або прокурором інформації про вчинене кримінальне правопорушення. (ч. 1 ст. 214 КПК). Законодавець допустив неточність у п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України, закріпивши, що стадія досудового розслідування починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР.

По-друге, притягнення до кримінальної відповідальності не входить до системи стадій кримінального провадження України, у зв'язку з чим положення п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК України необхідно виключити.

По-третє, відповідно до нового КПК України 2012 року систему стадій кримінального провадження можна визначити наступним чином: 1) досудове розслідування, 2) підготовче судове провадження, 3) судовий розгляд, 4) провадження в суді апеляційної інстанції, 5) виконання судового рішення, 6) провадження в суді касаційної інстанції, 7) провадження у Верховному Суді України, 8) провадження за нововиявленими обставинами.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінально-процесуальне право України: Підручник / За заг. ред. Ю.П.Аленіна. — Х.: ТОВ «Одіссей», 2009. — 816с.
2. Трофименко В.М. Співвідношення понять «кримінальне судочинство» та «кримінальне провадження» за КПК України / В.М. Трофименко // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (27 листопада 20013 р., м.Одеса) / відповід. за випуск Ю.П. Аленін. — Одеса: Юридична література, 2013. — С.25-29.
3. Рішення Конституційного Суду України в справі про конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про відповідність Конституції України (конституційності) конституційного подання громадян Будинської Світлани Олександрівни, Ковриги Сергія Володимировича про офіційне тлумачення положення абз. 4 ст. 248³ ЦПК України (справа про конституційність ст. 248³ ЦПК України) від 23.05.2001 р. № брп/2001 // Вісник Конституційного Суду України.— 2001.— №3; Офіційний вісник України.— 2001.— № 22.
4. Кримінальний процесуальний кодекс. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Г. Гончаренко, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. — К.: Юстиніан, 2012. — 1224с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс: Науково-практичний коментар / Відп. ред.: С.В. Ківалов, С.М. Міщенко, В.Ю. Захарченко. — Х.: Одіссей, 2013. — 1104с.

6. Кримінальний процес: підручник / Ю.М. Грошевий, В.Я. Тацій, В.П. Пшонка та ін.; за заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки. — Х.: Право, 2013. — 824с.
7. Молдован А.В., Мельник С.М. Кримінальний процес України: Навчальний посібник / А.В. Молдован, С.М. Мельник — К.: Центр учбової літератури, 2013. — 367с.
8. Гуртієва Л.М. Способи збирання та перевірки доказів на стадії досудового розслідування / Л.М. Гуртієва // Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні: Матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (27 листопада 2013 р., м. Одеса) / відпов. за випуск Ю.П. Алєнін. — Одеса: Юридична література, 2013. — С. 248-253.
9. Леоненко М.І. Особливості стадійної побудови кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / М.І. Леоненко // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия: Юридические науки. — 2013. — Т. 26 (65). № 1. — С. 238-242.
10. Леоненко М.І. Структура стадійної побудови кримінального провадження в контексті сучасного реформування кримінального процесу України / М.І. Леоненко // Науковий вісник Херсонського державного університету. Випуск 2. — 2013. — С.75-77. - [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.lj.kherson.ua/pravo%2002/Leonenko.pdf>
11. Волколуп О.В. Система уголовного судопроизводства и проблемы ее совершенствования / О.В. Волколуп. — СПб: Юридический центр Пресс. — 2003. — 267 с.
12. Коваленко Є.Г., Маляренко В.Т. Кримінальний процес України: Підручник / 2-е вид., перероб. і допов. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — 420 с.
13. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации: учебн. / Отв. ред. П.А. Лупинская. — М.: Юристъ, 2004. — 800с.
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини 3 ст. 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність) від 27 жовтня 1999 р. № 9-рп // Офіційний вісник України. — 1999. - № 44. — С. 71-77.
15. Барабаш Т. Проблемні питання етапності досудового розслідування в кримінальному провадженні України / Т. М. Барабаш // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. - № 5. — 2-13. — С. 115-119.
16. Юрченко Л.В., Забабуріна А.Г. Притягнення до кримінальної відповідальності — як стадія кримінального провадження / Л.В. Юрченко, А.Г. Забабуріна // Учене записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Юридические науки». Том 25 (64). — 2012. — № 2. — С.238-243.

